

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ	
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата ..... 201 г.
Входящ № 341	дата 23.05. 2010г
София 1113, Бул. Шипченски проход № 52, бп. 17	
тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

СТАНОВИЩЕ

на проф. д.ист.н. Тамара Стоилова

Институт за исторически изследвания – БАН
професионално направление 2.2. История и археология

за трудовете на доц. д.ист.н. Теодоричка Готовска-Хенце

кандидат по обявения конкурс за професор в Института за исторически изследвания към
Българската академия на науките
професионално направление 2.2. История и археология

Д.ист.н. Теодоричка Готовска-Хенце е доцент в Института за исторически изследвания към Българската академия на науките. Ръководи и участва в изследователски проекти на Института за исторически изследвания и на други научни институции в страната, в Чехия, в Словакия, в Унгария, в Украйна. Научните интереси на доцент Готовска-Хенце обхващат няколко основни проблема в областта на историческата славистика и на войните от началото на 20 век. Две статии представят проблеми от съвременната история на чехите.

Изследванията на доцент Готовска-Хенце върху славистични проблеми са разработени върху архивни и публикувани документи и значителен брой изследвания по темата. На тази основа се разкриват множество важни факти за развитието на славистиката в Русия и Чехия, включително за интереса на руските и чешките слависти към българите. Важен елемент в предложените изследвания е развитието на интереса към славяните, към техния език и история. Специално внимание е отделено на научните програми и създаването на катедри за изучаване и преподаване на славянските езици и на историята на славяните към руските университети през 30-40-те години на 19 век. Гаранция за добрата професионална подготовка на първите руски академични слависти О. Бодянки, И. Срезневски, П. Прейс и В. Григорович е пребиваването им зад граница, където се запознават с културата и езика на славянските народи. Изключително ценни за тях по време на тези командировки са срещите с чешките слависти. Като разкрива последователно творчеството и преподавателската дейност на руските слависти, Готовска-Хенце обръща специално внимание на тяхното отношение към българските студенти в

руските университети, на помощта, която им оказват в тяхното научно израстване. В тази връзка трябва да спомена изследването за Марин Дринов, ученик на О. Бодянски и „достоеен продължител на руската академична славистика“.

Пребиваването на Марин Дринов в Прага и общуването му с чешките слависти изиграват важна роля за професионалното му развитие. Връзката с консервативните среди на Народната партия са от значение за дейността на Дринов по създаването на Българското книжовно дружество и за организираното изпращане на чешки просветни кадри в българските училища. Съвсем основателно доцент Готовска-Хенце отбелязва заслугата на Марин Дринов за привличането на Константин Иречек за българската кауза. На неговия житейски и творчески път е посветена отделна статия. Вниманието на авторката обаче е съсредоточено преди всичко върху професионалния път на неговия дядо Павел Йозеф Шафарик.

Известен с интердисциплинарния си метод за изучаване на славяните, Шафарик има особени заслуги за откриването на българите и за разпознаването им като един от славянските народи. Интересен факт във връзка с изучаването на съвременните български говори е специално търсеният от Шафарик контакт с българските емигранти в Трансилвания и с българските търговци. Теодоричка Готовска-Хенце разкрива и неговата работа по междуславянското сътрудничество. В този процес през 40-те години на 19 век се включват и българите. Тук трябва да се отбележи статията за В. Априлов като „архитект на българските културно-просветни коридори“, както и споменаването на Иван Богоров като един от одеските българи и вероятен наблюдател по време на Славянския конгрес в Прага през 1848 г.

Като съсредоточава вниманието си преди всичко върху Шафарик, доцент Готовска-Хенце не пропуска да представи кръга от професионални чешки слависти и техните научни изследвания.

Безспорен интерес предизвикват изследванията на Готовска-Хенце върху Балканската война от 1912 г. и Първата световна война, с които е свързана и дейността на чешкия журналист Владимир Сис. Събитията на Балканите през 1912 г. са представени на фона на европейската политика и на тяхната проекция върху настроенията на чешката нация. Заслугата за осведомяването на чехите безспорно е на вестник „Народни листи“ и на кореспондента от мястото на събитието Владимир Сис. Изразител на отношението,

което чехите демонстрират по повод войната става Карел Крамарж, чиито парламентарни речи Готовска-Хенце подробно анализира.

Дейността на Владимир Сис в България е подробно представена в сборник посветен на вековния юбилей от установяване на дипломатически отношения между България и Чехословакия (в съавторство с В. Рогозенски) и във втората част на монографичното изследване „Чешко-българското сътрудничество в областта на образованието и политиката“. Ще отбележа два основни проблема: по време на Първата световна война, в периода на българския неутралитет, Владимир Сис осъществява връзка с представителите на Антантата в София; организираната от Сис акция в подкрепа на правителството в Прага след промените в Чехословакия през 1918 г. Налага се изводът, че като журналист и „неофициален дипломат“ Владимир Сис защитава националната кауза на чехите, но и на идеята за славянско единство.

Историографска по характер и с много конкретика по темата е статията за унгарските изследвания върху Първата световна война, публикувани в *Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung*, Bd. XIV, Vien, 2015.

Резултат от сътрудничеството на доцент Готовска-Хенце с чешките колеги е колективната монография „Sounáležitostí a soudržností k vzájemnému poznání“, Praha, 2021, в която автори са също М. Черни и Л. Соленкова. Текстът на Теодоричка Готовска-Хенце е озглавен „Česko-bulharská spolupráce v oblasti vzdělávání a politiky“ (Чешко-българското сътрудничество в областта на образованието и политиката) (с. 423-548). Наред с множеството детайли, първата част от нейното изследване е обобщен разказ за българското и чешкото просветителство, което прераства в национални борби в две различни по характер, но чужди за славяните в тях империи.

Основните проблеми, върху които авторката спира вниманието си са отразени в заглавието на първата част от изследването – „Модернизацията на българското образование в контекста на славистичния обмен (до 1878 г.)“ (с. 425-528). Целта на изследването – „да представи по-систематизирано българската стратегия за образование на българи в чужбина (конкретно в чешките земи), пребиваването и обучението на нашите ученици в контекста на славистичния обмен и ролята на българо-чешката взаимност за просветния напредък на българите през Възраждането“. (с. 425)

В сравнителен план са представени училищните системи на чехи и българи през 18 и 19 век, факторите, които са решаващи за националните особености и за изпреварващото развитие на чешката образователна система. Подчертана е ролята на В. Априлов като „архитект на образователните „коридори“ на българите“, проследени са приносите на Шафарик и Погодин, на одеските българи, на славянските благотворителни комитети в Москва и Петербург за обучението на българи в руските университети. Обществените и образователни процеси в чешките земи са обвързани с настроенията сред чешките ученици и студенти, с постепенното включване на българи в образователния, а и в революционния процес. Отделено е място на българо-чешкото сътрудничество в образователния процес, на включването на чешки дейци в българското просветно-национално движение и разширяването на просветните и обществени връзки на чехи и българи. В резултат нараства броят на българските момчета и момичета, които следват в Прага, Табор, Писек, Храдец Кралове.

Специално внимание заслужава представянето на образователния проект на Хр. Г. Данов, чиято крайна цел е „да подпомогне ускореното създаване на национална интелигенция“. Като „всеобхватен план за просвещение на нацията“ проектът е демократичен, с ясна цел да бъде издигнато общото образователно ниво на българите, независимо от социалното им положение.

Изследването завършва с документално приложение: „Из речта на Павел Йозеф Шафарик на Славянския конгрес в Прага, 2 юни 1848 г.“

Безспорните научни приноси в представените изследвания, както и покриването на минималните изисквания от НАЦИД точки за академичната длъжност „професор“ са основание да предложи на Научния съвет на Института за исторически изследвания към Българската академия на науките да избере доцент д.ист.н. Теодоричка Готовска-Хенце за професор в Института, секция „История на света в ново и най-ново време“.

20 май 2022 г., София